

מבט על, גיליון 731, 10 באוגוסט 2015

“נלחמים בחרם”: חרם ותקשורת

ציפי ישראלי ומיכל חטואל

תנועת החרם נגד ישראל (BDS – Boycott, Divestment, Sanctions) הוגדרה לאחרונה על ידי הממשל הישראלי כאיום אסטרטגי. התנועה, אשר קוראת לנדות את ישראל מהקהילה הבינלאומית, פועלת במישור הכלכלי, התרבותי והאקדמי, ובעקיפין גם בזירה המדינית-ביטחונית. למרות שחוקרים, ארגוני חברה אזרחית וקהילות יהודיות בתפוצות מצביעים על תקופה ארוכה על התופעה ומתריעים מפני הסכנות הטמונות בה, רק לאחרונה היא חדרה לשיח הציבורי בישראל.

התשתית הרעיונית של מדיניות החרם זכתה לביטוי ראשוני בוועידת האו"ם שנערכה בדרכן ב-2001 ומשם יצאה קריאה לבידוד ישראל, עקב מה שכונה “מדיניות האפרטהייד” שלה. ב-2005, מעל 170 ארגוני חברה אזרחית התאגדו בקריאה להחרים את ישראל עד שזו תפעל לפי הדין הבינלאומי ועל פי עקרונות של זכויות אדם אוניברסאליים. במקביל, מתחילת המאה ה-21 ניכרת עלייה משמעותית בייחוס היבטים שליליים לישראל בתקשורת הבינלאומית. כך, למשל, חיבור המילה “ישראל” למונח “מדינת אפרטהייד” בתקשורת הבינלאומית הניב כ-50 מאמרים בשנים 1967-2000, לעומת 1741 מאמרים בתקופה בין 2001 עד יולי 2015. הקמפיין להחרמת ישראל, אשר תורם למגמה זו, לא עלה לסדר היום התקשורתי הישראלי (למעט הסיקור בנושא בעיתון “הארץ”). אולם, החל מיוני 2015 חל שינוי בהתייחסות התקשורתית הישראלית לסוגיה ונראה, כי בחודש זה היא כבשה את ראש סדר היום החדשותי בישראל.

כך, לדוגמה ביוני 2015 עסק הסיקור התקשורתי של הקמפיין להחרמת ישראל במספר מישורים: במישור הכלכלי, הנושא הבולט ביותר היה הצהרת מנכ”ל אורנג’ העולמית, שעל פיה לו היה יכול היה מושך את עסקי החברה מישראל. במישור התרבותי, בין היתר, סוקרה בהרחבה פרשיית פיפ”א שעוררה הרשות הפלסטינית, ומניעתה, ברגע האחרון, של השעיית ישראל מהארגון. כן דווח על ניסיון כושל של קבוצה ישראלית לשריין סיור בלובר הפריסאי, בעוד שבקשה פיקטיבית דומה מקבוצה מאבו דאבי נענתה בחיוב. במישור האקדמי דווח רבות על קידום החרם על ישראל על ידי קבוצות סטודנטים במאות קמפוסים אמריקאיים, כולל אוניברסיטאות פרינסטון, מישגן וקורנל. בנוסף, דווח, כי בשנה החולפת נרשמו 520 אירועים אנטי-ישראליים בקמפוסים בארצות הברית. עיסוק תקשורתי מוגבר השתקף גם בהצבעתה של התאחדות הסטודנטים הלאומית הבריטית (NUS) בעד חרם על ישראל.

אמצעי התקשורת הישראלי שהוביל מבחינה כמותית את העיסוק בקמפיין להחרמת ישראל היה העיתון “ידיעות אחרונות”. ב-1 ביוני 2015 פתח העיתון את מסעו להעלאת המודעות לסכנת החרם העולמי על ישראל והוכרז, כי העיתון ילווה בסדרת כתבות את המאבק נגד סנקציות בינלאומיות. מקום נרחב ובולט הוקדש לסוגיה בעמודי החדשות ובמוספים לסוגיהם דרך כתבות, מאמרי דעה, מאמרי פרשנות וידיעות חדשותיות. כלל הסיקור לוהה בכותרת-על קבועה: “נלחמים בחרם” וכן בלוגו של מגן דוד לבן על רקע שצבעו הופך בהדרגה מכחול לשחור. דוגמאות לכותרות ענק שליוו את סיקור הנושא במהלך החודש היו: “אזעקת אמת”, “מצב חרם”, “חרם פיפ”א”, “אזעקת האקדמיה”, “איום על זכות הקיום”, “החזית הבוערת”. גם נושאים שבעיקרם לא נחשבים קשורים לסוגיית החרם סוקרו תחת הכותרת “נלחמים בחרם”. הכותרת “לעולם לא נצטרף לחרם על ישראל” צורפה לכתבה במוסף ממון, שבה רואיין נשיא חטיבת התחבורה של תאגיד קנדי השואף להשתלב בהקמת הרכבת התחתית בתל אביב. אשר להיקף הסיקור, ביוני 2015 בלבד פרסם “ידיעות אחרונות”, למשל, כ-80 ידיעות חדשותיות, כתבות ומאמרים, שעסקו בסוגיית הקמפיין להחרמת ישראל. לשם השוואה, בחודשים מארס, אפריל ומאי 2015 הופיע בעיתון זה בממוצע פריט אחד בחודש. הנושא זכה להתייחסות מקיפה בחודשים האחרונים גם בטלוויזיה – הן בעדכונים שוטפים על התפתחויות בנושא היוזמות להחרמת ישראל ברחבי העולם והן בכתבות עומק במוספי החדשות של הערוצים השונים.

לסיקור התקשורתי המורחב משמעויות שונות: מצד אחד, נשמעה טענה, כי הסיקור מוגזם, זורע היסטריה בקרב הציבור ואינו משקף את המצב לאשורו. יש הטוענים, כי עצם העיסוק הרב משרת דווקא את תומכי החרם, בכך שהכותרות מבליטות תרחיש קיצון שההסתברות למימושו היא נמוכה. התומכים בגישה זו ציינו, שבפועל הצלחותיו של הקמפיין להחרמת ישראל מעטות ושוליות. לדוגמה, ההחלטות הרבות אשר התקבלו באוניברסיטאות ברחבי העולם נגד ישראל (כולל זו של איחוד הסטודנטים הבריטי, שזכתה לתגובה רשמית ופומבית מראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו), אינן מחייבות את הגוף האוניברסיטאי הלכה למעשה ועד כה גם לא אומצו רשמית על ידי מוסד אקדמי. גם קשרי המסחר של ישראל עם העולם המערבי לא נפגעו, מנכ"ל אורנג' חזר בו מהתבטאותו ואפילו במוזיאון הלובר התנצלו וציינו שהיה זה באג במחשב, שסימן את התאריכים המבוקשים כתפוסים, וכי בפועל אין מדיניות של חרם כלפי ישראל. ולבסוף, במישור התרבותי, ההצבעה להרחקת ישראל מפיפ"א כלל לא נערכה וישראל נשארה חברה בארגון.

מצד שני, נראה כי הסיקור התקשורתי האינטנסיבי ממלא תפקיד חשוב בזיהוי התופעה ובהבלטתה, ובכך תורם לדיון מדיני וציבורי נדרש אודות אתגר, הנותן את אותותיו – ניצחונות קטנים, אך נצברים, הנרשמים לקמפיין החרם מדי יום. למשל, דווח על פגיעה בעסקים שמשווקים מוצרים ישראליים, שבמקרים מסוימים הובילה להימנעות מקשר מסחרי עם חברות ישראליות ואף לסגירה של עסקים ישראליים בחו"ל. ייתכן שפעילות הקמפיין בקמפוסים תורמת לירידה בתמיכה בישראל בקרב צעירים יהודים – מגמה שסקרים הצביעו עליה בשנים האחרונות – בהשוואה לשעורי התמיכה בישראל בקרב הדור הבוגר. יתר על כן, הקמפיינים האנטי-ישראליים סוחפים קבוצות רחבות מקרב השמאל-הליברלי המתון ומחזקות את התפיסה, שעל פיה ישראל היא מדינה "מצורעת" וקולוניאליסטית, שנכון להתקומם נגדה. כן ניתן לטעון, כי לקמפיין נגד ישראל, על רכיביו וביטוייו השונים, יש תפקיד בהעצמת דעת הקהל השלילית לגבי ישראל ברחבי העולם ובעיסוק המוגבר בישראל כמדינה יהודית, וכן הוא אחראי, לפחות חלקית, לגידול שנרשם בשנים האחרונות בגילויי אנטישמיות במדינות המערב.

גם אם הסיקור התקשורתי של הקמפיין להחרמת ישראל מוגזם, הוא עשוי לשמש תמרור אזהרה נחוץ וחשוב. ואכן, לאחרונה, וסביר להניח שלא במנותק מהסיקור האינטנסיבי, ראש הממשלה, בנימין נתניהו, הבטיח העברה של לפחות 100 מיליון שקל למלחמה בחרם ומינה שר בכיר לטפל בתופעה. מליאת הכנסת קיימה דיון חירום בסוגיה, סגנית שר החוץ החלה לעבוד על תכנית מקיפה להתמודדות ישראלית מול יוזמות החרם הבינלאומי, הובטח, כי יוקצו עשרה תקנים נוספים של עובדים, שיעסקו אך ורק בנושא זה, התקיימה פגישת חירום בבית הנשיא, שבה נדון הנושא וכן השר הממונה על טיפול בנושא ה-BDS כינס מספר ישיבות עם נציגי ארגונים וחוקרים שעוסקים בתופעה.

נראה כי יתרונותיו של הסיקור הנרחב את התנועה, הפועלת להחרים את ישראל, גוברים על חסרונותיו. סימון ברור של הסוגיה ממחיש את האתגר שבפני ישראל ומדגיש, כי יש להתמודד עמו במקצועיות ובמסגרת הממסדית. כך ניתן יהיה לרתום את המשאבים הנחוצים לגיבוש מענה הולם לאיום, שהחברה האזרחית עוסקת בו מזה זמן רב, ואשר הטיפול בו בדיעבד יהיה בעל השלכות חמורות למדינת ישראל, אזרחיה, כמו גם ליהדות התפוצות.

אמנם, על רקע התמקדות השיח המדיני והציבורי במשמעויותיה של חתימת הסכם הגרעין עם איראן ובסוגיית וועדת לוקר לבדיקת תקציב הביטחון, בשבועות האחרונים הצטמצם העיסוק התקשורתי בקמפיין להחרמת ישראל. אולם, חשוב להמשיך להידרש לנושא זה, שהוא בעל חשיבות מדינית-אסטרטגית ברורה למדינת ישראל.